

Katkaistu haupitsi, eli jälkhumanistinen katsaus 2010-luvun vaikeroivaan runo(us)puheeseen

Miikka Laihin

Aluksi: viheliäisen ja mitättömän aikakauden runoudesta

Runous on vaikeaa, työlästä ja kaikin puolin hankalaa luettavaa. Runoudessa sanoja – ja, herra paratkoon, joskus myös jotain muuta kuin sanoja – yhdistellään toisiinsa oudoilla, ensisijaisesti turhautumisen tunnetta synnyttävillä tavoilla. Miksi runo ei puhu suoraan, tai: miksi suorapuheista, aikomuksissaan vilpitöntä ja yksilön kokemukseen ymmärrettävällä kielellä pureutuvaa runoa julkaistaan nykyään niin vähän? Eikö runouden pitäisi jo yksinomaan historiansa näkökulmasta olla ennemminkin kirjallisuudenlajeista intiimein ja siten myös suorapuheisin – ”subjektin asia”, kuten runouden 1900-luvun historiaa kartoittanut Tuula Hökkä (1995) on muotoillut?

Kliseinen vaikutelma runoudelle lajiominaisesta saavuttamattomuudesta voi paksusti kaikissa niissä kirjallisissa ympyröissä, joissa tätä kirjoitusta naputteleva Asian Subjekti on viimeisen vuosikymmenen aikana vierailut. Yksi asia tuntuu yhdistävän niin runoutta ja runokritiikkiä seuraavia kirjallisuusmielisiä, lukupiirien vetäjiä ja rivijäseniä, runojen kirjoittamista itse harrastavia, kirjallisuutta yliopistossa joko pää- tai sivuaineena opiskelevia, muuhun kuin runouteen urallaan keskittyviä kirjallisuudentutkijoita, jopa runoutta ammatikseen seuraavia kirjallisuustoimittajia ja -kriitikoita – sekä aivan erityisesti heitä, joilla ei ole erityisen läheistä suhdetta runouteen; kaikkien näiden heterogeenisten ryhmittymien laskoksista purskahtaa tasaisin väliajoin ilmoille vaikerrus runouden ”tunkkaisesta”¹ käpertymisestä itsensä

¹ Ajatus nykyrunouden tunkkaisuudesta suhteessa runouden lajihistoriaan subjektin asiana on konkretisoitunut aivan viime aikoina runouden kustantamisen kentällä. Basam Books lanseerasi vuonna 2020 kuudentoista (!) nimekkeen voimalla käynnistyneen ”Puhuttava runo” -teossarjan. Sarjan teoksia luonnehditaan kustantajan verkkosivuilla seuraavasti: ”Puhuttava runo -sarjan tarkoituksena on luoda yhteys lukijaan ja tuottaa samaistumisen tunteita. Sarja haluaa luoda tilaa moniäänisyydelle ja

ympärille. Varsinkin poeettinen edistysmielisyys, lukijaa koetteleva kielellä kokeileminen, on otettu vastaan niin rivi- kuin ammattilukijoiden parissa toisinaan hammasta purren (vrt. Pääjärvi 2011).

Kirjallisuudenlajien luokkaretkellä Kansallisen Historian ja Identiteetin Museoon nykyrunoudella on isot pullonpohjalasit, vanhoja likaisia vaatteita ja kainalossa kusidödöä². Runous mutisee tilausbussin etupenkillä yksikseen joko tutuista asioista käsittämättömillä tavoilla tai vaihtoehtoisesti arkikokemukselle tyystin vieraista asioista. Asiallinen, terve ja suositeltava suhtautuminen kokeellista nykyrunoutta kohtaan on sääli ja kollektiivinen väheksyntä. Koska viheliäinen ja mitätön runkiaikakausi – historioitsija Teemu Keskisarjaa (ks. Nieminen 8.9.2019) mukaillen – kuitenkin arvostaa enemmän iskeviä, reduktionistisia toteamuksia kuin hidasta ja jaarittelevaa asioihin perehtymistä, on nykyrunouden alkoholistivanhemmille ja aivonsa pellolle impanneelle isoveljelle Eepilliselle Runoelmalle³ yhtä kaikki asianmukaista myös vähän nauraa; ”En lue runoutta, mutta voin vilkaista”.

Tässä kirjoituksessa kurkistetaan muutaman esimerkkitekstin voimalla 2010-luvun runouskäsitysten vatsanpeitteiden alle. Runouskäsityksillä ei tällä kertaa viitata niinkään runoissa ja runoteoksissa aktualisoituihin poetiikkojen monitahokkaisiin kuin siihen, mitä runoista, runoudesta ja runoilijoista on julkisesti lausuttu. Kurkistamisen jälkeen leikkaushaavaan tökätään likainen, mannermaisia bakteereja kuhiseva etusormi. Sitten tikataan viilto umpeen ja jäädään odottamaan aamuruskon lailla rusottavan tulehduksen punan ilmestymistä.

Runousoppia hiukkasfyy... olkiukoille

Filosofit Gilles Deleuze ja Félix Guattari kirjoittavat teoksessaan *A Thousand Plateaus* (1987/2005, alkup. *Mille Plateaux*, 1980) *käskyttämisestä* kielen keskeisenä funktiona. Deleuzen ja Guattarin ajattelussa kieli hahmottuu illokutionaaristen eli sanottaessa toteutuvien *käskysanojen* (ransk. *mot d'ordre*, engl. *order-word*) järjestelmäksi. Filosofien mukaan kielen ensisijaisena tehtävänä ei ole niinkään esimerkiksi kommunikoida tai merkitä kuin käskyttää, osoittaa asioille niiden paikka sosiaalisessa järjestyksessä (ks. Kurikka 2013). Jos Deleuzen ja Guattarin ajattelu tuntuu lukijasta esoteeriselta, voi käskysanojen ideasta päästä ainakin jyvälle muistelemalla vanhaa kunnan austinilaista puheaktiteoriaa.

koskettaville, usein kipeillekin omakohtaisille kokemuksille. Puhuttava runo tuulettaa vanhoja – tunkkaisuakin – käsityksiä nykyrunoudesta. Nämä runot avaavat ikkunat ja tarjoavat sielunmaiseman, joka on tullut jäädäkseen runouden kentälle.”

2 Ks. Volanen 2009a.

3 Ks. esim. Laine 2001.

2010-luvun kotimaista nykyrunoutta on käskytetty ahkerasti erilaisiin sosiaalisiin lokeroihin paitsi runokritiikissä, myös sellaisissa teksteissä, joiden kirjoittajia ei voi pitää erityisen ansioituneina runokritikoina. Sitä, minkä Jukka Petäjä (19.10.2009; ks. myös Pääjärvi 2011) 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä aloitti, sitä ovat vuorollaan jatkaneet esimerkiksi romaanikirjailija Joonas Konstig (2012) ja toimittaja Saska Saarikoski (29.9.2017). Siinä, missä Petäjä performoi usein esille nostetussa kirjoituksessaan ”Uuden runouden äänenmurros” vielä kriitikon säntillistä, kirjallisuustieteellisesti pohjustettua asiantuntemusta, siinä Konstig ja Saarikoski eivät enää edes yritä. Ei näet ole tarvis; keskisarjalaisittain hahmotettu viheliäinen nykyaika, ”internetissä onanointi”, on johtanut tilanteeseen, jossa asiantuntemuksen tai sanottavan substanssin puute eivät enää aseta esteitä ajatusten kymin julkiselle juoksuttamiselle. Paraatipaikalle pääsee tätä nykyä vähemmälläkin: Konstigin kirjoitus ”Totaalisen romaanin manifesti” julkaistiin *Parnassossa* (1/2012), Saarikosken kirjoitus ”Sanni on tämän päivän kansallisrunoilija” *Helsingin Sanomissa*.

Ideaalia nykyromaanina (!) hahmottelevassa manifestissaan Konstig toteaa, että ”[N]ykyrunous ei kiinnosta ihmisiä”, ja että ”[T]ämä on seurausta tietyistä esteettisistä valinnoista, joihin runopiirit ajautuivat modernismin pitkittyessä ja muuttuessa umpikujaksi”. Konstigin kykyä hahmottaa ja artikuloida niin suuria kirjallisuushistoriallisia linjoja kuin nykykirjallisuuden ilmiöitä voisi käsitellä oman pitkäähkön esseensä verran. Tämä ei kuitenkaan välttämättä maksaisi vaivaa, sillä kulttuuritoimittaja Saarikoski toi runoudesta kirjoittamisen kaanoniin (ks. esim. Rantama 4.10.2017; Forss, Gottelier, Kainulainen, Ratia & Roivas 2017; Helle 2019) jo kohonneessa kirjoituksessaan Konstigin manifestin keskeisen pointin myös Nurmijärven mummon ulottuville:

Nykyrunoilija on oman kosmoksensa luoja ja yksinvalti, mutta joskus myös sen ainoa asukas. Hänen tekstinsä on usein niin vaikeaa, ettei sitä osaa tulkita kuin muutama asiantuntija. Useimmat tuntemistani kirjallisuuden ammattilaisista lähestyvät nykyrunoutta yhtä mielellään kuin nälkäistä jääkarhua.

”Muutaman asiantuntijan” joukkoon itsensä häpeilemättä laskevan Asian Subjektin näkökulmasta Konstigin ja Saarikosken teksteissä oireellista ei ole niinkään koko nykyrunoutta, marginaalin marginaalin marginaalia, kohtaan suunnattu passiivis-aggressiivinen puhe. Molemmissa kirjoituksissa paljon kiinnostavampana näyttäytyy porvarillisen konservatiivi-intelligentsian alueelle paikantuva pidäkkeetön subjektiivisen idiotismin ilmaiseminen.

Kulttuuritoimittaja Saarikosken kirjoitukselta voisi retrospektiivisesti kysyä, eikö journalismin historiallisiin ideaaleihin lukeudu pikemmin vaikeiden asioiden taustoittava selvittäminen kuin vaikeiden asioiden vaikeuden äärellä vaikeroiminen? Ilmeisesti ei; jo Saarikosken kirjoituksen otsikon mukaan ”Sanni on tämän päivän

kansallisrunoilija” (kursivointi allekirjoittaneen). Monimutkaisten taideteosten mahdollisesti herättämät vaikeat kysymykset voi toisin sanoen sivuuttaa keskittymällä yksinkertaisempien kulttuurituotteiden helpompiin, moneen kertaan auki perattuihin kysymyksiin. Saarikosken kolumnista voikin sen otsikoinnin perusteella tehdä sellaisen luennan, että (oireellisesti nimeämättömien kirjoittajien nimeämättömistä teoksista muodostuvan) nykyrunouskentän helmasynti on runokielen ja kansallisen välisen kytköksen murtaminen. Runous ei enää kultivoi *kansaa*, ja tämä johtuu siitä, että runous on vaikeaa ja kansa tyhmää.

Saarikosken ja Konstigin kirjoituksia yhdistää erityisesti kaksi asiaa. Yhtäältä kummassakin tekstissä ajatellaan, että se asema, mikä vanhassa lihaviiden tekstisisältöjen maailmassa kuului kirjaan painetulle runoudelle, sen aseman ovat tämän päivän laihojen tekstisisältöjen maailmassa oikeutetusti omineet itselleen laululyyrikot. Saarikosken kirjoituksessa laulaja-lauluntekijä Sanni Kurkisuo tallustaa Reino Helismaan, Junnu Vainion, Martti Syrjän, Juice Leskisen ja Hannu Nurmion viitoittamalla metsäläispolulla kansantuntojen ja ”riimiperinteen” (!) mestarillisena jatkajana. Konstigin kirjoituksen maailmassa taas Morrissey, Martti Syrjä ja Method Man täyttävät nykyihmisen runotarpeet ”[I]nhimillisen elämyksen välittäjänä, tunteiden liikuttajana ja nimeäjänä”. Riimiperinne ja ”inhimillisen elämyksen”⁴ tunteisiin vetoava välittäminen – voisiko esimerkiksi kalevalamittaan trokeistettu *Kauniit ja rohkeat* -sarjan jakso ”Tule orjakseni, sinä sulohummeri” (esitetty Suomessa 2.6.1997, ks. MTV-uutiset 29.12.2015) vastata yhtä aikaa kummankin kirjoittajan kutsuhuutoon?⁵

Toisaalta Konstigin ja Saarikosken tekstejä yhdistää se, ettei kummankaan kirjoittaja ainakaan näiden yksittäisten kirjoitusten perusteella tunnu tietävän tuon taivaallista juuri siitä asiasta, jonka suuntaan on tullut okaisen peitsensä laukaisseeksi. Toinen kuitenkin esittää tietävänsä. Konstigin kirjoituksessa näet tunnustetaan rakkaus ”runouden modernisteja” kohtaan, joskin käsitteen sisältö jää aavistuksen sumeaksi. Mitä sellaista modernistisessa runoudessa oli, mitä kotimaisista nykyrunoteoksista ei löydy? Ilmeisesti kyseessä onkin jonkin sortin perioditermi: ensin olivat rakastettavat modernistit, sitten tuli modernistisen poetiikan umpikuja – varsinkin tämä ajatus jää

4 Asian Subjekti tuntee itsensä aivan kertakaikkisen aseettomaksi ilmauksen ”inhimillinen elämys” edessä; mitä tämä on? Vuoristorata-ajelu rakkaimpien kanssa holokaustin keskeisillä tapahtumapaikoilla kokaa nokassa ja mummovainaan tuhkauurna sylissä?

5 *Kauniit ja rohkeat* tai vaihtoehtoisesti *Kotikatu*. Lavarunoilija ja teoksella *Muovin kukkia* (Helsinki-kirjat 2010) painetun formaatin puolella debytoinut Juho Nieminen (19.12.2011) osallistui ”Kaikkien asioiden pikkujättiläinen” -blogissaan keskusteluun nykyrunouden kokeellisuudesta. Viisiosaiseksi kasvaneen kokeellisuudesta kirjoittamisen toisen osan päätteeksi kokeellisuuteen jokseenkin kriittisesti suhtautuva Nieminen luonnehti omaa poetiikkaansa seuraavasti: ”Mitä sitten ei-kikkaileva runous tahtoo olla? Voin vain vastata omasta puolestani: ihmisläheistä, huomaavaista, kodikasta, läsnäolevaa. Jos se vaatii kompromisseja ilmaisun omaperäisyydessä tai jännittävytydessä niin olkoon sitten niin.” Ihmisläheinen, huomaavainen, kodikas, läsnäoleva – näistä määreistä tulee itselleni ensimmäisenä mieleen kotimaisen nykyrunouden ilmiöiden sijaan *Yleisradion Kotikatu*-sarjan Mauri-hahmo, jota esitti lämpöisesti ja kotoisesti vuosikautia Aake Kalliala. En tosin muista, harrastiko Mauri sarjassa runoutta.

Konstigin kirjoituksessa hämäräksi⁶ – ja sitten tuli epäkiinnostava nykyrunous. Kukaan ei tietenkään kysy romaanikirjailija Konstigia rakastamaan runouden modernistien ohella myös vaikeita nykyrunoilijoita, mutta kirjoituksessa viitataankin Konstigin manifestiminän sijaan astetta laajempaan jengiin, ”ihmisiin”. Tässä suhteessa aatteen paloa roihuavan kirjoituksen tyylikeinoja voi tietysti yrittää myös ymmärtää. Manifestiksi otsikoitua kirjoitusta kun ei varmasti kannata aloittaa juhlavalla julistuksella siitä, miten ”[N]ykyrunous ei kiinnosta *minua*”.

Saska Saarikoski ei sen sijaan tekstissään edes esitä itse tietävänsä mistä kirjoittaa. Kolumnin argumentti nykyrunoudesta nälkäisenä jääkarhuna on subjektiivisen mielipiteen sijaan tislattu ”useimpien” Saarikosken tuntemien ”kirjallisuuden ammattilaisten” – ihmisiä (kaiketi) nämäkin! – näkemyksistä. Kuten kitkerän sävyn perusteella voi arvata, tätä esseetä naputtelevaan kotimaisen nykyrunouden asiantuntijaan ei otettu yhteyttä Saarikosken kolumnia pohjustavan ammatilaiskyselyn tiimoilta. Siinä tilanteessa, että yhteydenotto olisi tullut, olisi Asian Subjekti kuitenkin kyennyt tarjoamaan vaihtoehdoisen näkökulman Saarikosken sinänsä hauskaan jääkarhuvertaukseen; jos jokin teos, tai jonkin teoksen jokin yksittäinen runo, saa allekirjoittaneen tuntemaan olonsa kotisohvalla samanlaiseksi kuin nälkäistä jääkarhua lähestyttäessä, ansaitsee teos usein paitsi vuolaaksi sanallistetun kiitoksen, myös toisen ja kukaties kolmannenkin lukukerran.⁷

Lukemisen ongelma

Saarikosken ja Konstigin kirjoituksilla on kuitenkin myös eronsa. Siinä, missä Konstigin manifesti kytkeytyy ensisijaisesti (puolue)poliittisiin raameihin,⁸ osoittaa Saarikosken kirjoitus puutteistaan huolimatta astetta ansiokkaammin syltlytehtaan suuntaan. Ajatus runouden tulkinnasta pitkälle erikoistuneiden asiantuntijoiden alana ei näet tuntuisi osuvan täysin harhaan. Lyriikan analyysi on niin kritiikin kuin erityisesti

6 Astetta tarkemmalla piirrolla varustetun, myös itse runoteoksiin toisinaan kohdistuvan linssin läpi tarkasteltuna kun voisi perustellusti esittää, että kotimainen nykyrunous ammentaa yhä monin kiinnostavin tavoin lyriikan 50-luvun modernismin poetiikoista ja esteettisistä ihanteista. Kielen puheenomaistuminen ja/tai rytmin vapaus, aiheiden arkisuus, ilmaisun kuvapainotteisuus ja erityisesti metaforan korostuminen – nämä ominaisuudet yhdistävät eri asteisesti ja eri tavoin intensifioituen monia eri nykyrunotyylejä perinteisestä kokeelliseen, lavarunoudesta visuaaliseen ilmaisuun.

7 Viime vuosien julkaisuista Anna Tomin *Huomisen vieras* (Poesia 2019) tulee kaikessa underbelly-henkisessä elegantissa kauhistuttavuudessaan ensimmäisenä mieleen.

8 Konstigin kirjoitus tulee niin ilmestymisajankohtansa, retoriikkansa kuin ideologisten presuppositioidensa tasolla hyvin lähelle Perussuomalaisen kulttuuripoliittisia linjauksia puolueen vuoden 2011 eduskuntavaaliohjelmassa. Puolueen paljon porua herättäneen näkemyksen mukaan ”[T]ekotaiteelliset postmodernit kokeilut olisi syytä jättää taloudellisesti yksittäisten henkilöiden ja markkinoiden vastuulle. Valtion myöntämiä kulttuuritukirahoja on ohjattava siten, että ne vahvistavat suomalaista identiteettiä” (Rajala 27.4.2017). Puoluetta vuonna 2011 luotsannut Timo Soini on myöhemmin (ks. Rantanen 12.12.2011) todennut linjauksen olleen tosikkojen ärsyttämiseen tähdännyt ”vaalikikka”.

tutkimuksellisen luennan tasolla usein lohduttoman teknistä piperrystä. Analyyttisten käsitteiden riittävä hallitseminen vaatii vuosikausien paneutumista paitsi itse runouden, myös sen tutkimuksen ja (muun) vastaanoton historiaan. Tässä suhteessa voi olla sinänsä aivan ymmärrettävää, jos yksittäisellä kulttuuritoimittajalla ei riitä aikaa tai ilmeisesti edes mielenkiintoa erikoistunutta harjaamista edellyttävien ilmaisumuotojen perinpohjaiselle ruotimiselle. Osin tästä syystä ymmärtääkseni myös *Helsingin Sanomilla* on oma eri asioille vihkiytynyt kriitikkokuntansa. Saarikoski päätti kuitenkin vilkaista, ja nykyrunouden terminaalivaiheen kuppadiagnoosin oli jo etukäteen ehtinyt allekirjoittaa Saarikosken tuntuma Suomen Kirjallisuuden Ammattilaisten useimpien jaosto.

Saarikosken kolumnissa ilmaistu ajatus siitä, että lyriikan vaike(atulkintaisu)us on ensisijaisesti runouden ja/tai runoilijoiden syy, tuntuu yhtä kaikki hutilaukaukselta. Tämän ymmärtää ilmeisesti myös kolumnissa pajattava gonzominä, sutkauttelija, joka nimettyihin runoilijoihin tai runoteoksiin viittaamisen sijaan esittelee kirjoituksessa oljista kyhätyn demiurgin, omaa yksinäistä kosmostaan asuttavan ”nykyrunoilijan”. Sutkaus ja sen romanttisissa sanamuodoissa materialisoituva ironinen kulttuurikritiikki tulevat tässä yhteydessä vain pari hassua vuosisataa myöhässä. Esimerkiksi *Tuli&Savu* -lehden entinen päätoimittaja, *Helsingin Sanomien* runokriitikkona sittemmin toiminut Vesa Rantama (4.10.2017) on nostanut Saarikosken kirjoitusta kommentoidessaan esille sen, miten nykyrunous tapahtuu yksinäisten kosmosten sijaan monissa erilaisissa yhteisöissä.

Tämän esseen yhtenä keskeisenä tarkoitteena on taulun ohi ampuvan kulttuurikriitikon tähtäimen fiilaaminen tulevia runollisia koitoksia silmällä pitäen. Voisiko näet sittenkin olla niin, että nykyrunouden väitetyssä vaikeudessa on enemmän kyse siitä, miten runoutta on opittu ja totuttu *lukemaan*, kuin siitä, miten runoutta nykyään *kirjoitetaan*?

Tässä yhteydessä on syytä palata vielä kertaalleen Joonas Konstigin kirjoituksessa rakastettujen runouden modernistien astialle. Mittojen kahleista vapautumaan pyrkinyt modernistinen runoilmaisuus synnytti modernistisen lukutavan, jonka taas voi osaltaan mieltää uusintaneen – ja uusintavan monin paikoin edelleen – käsityksiä siitä, millaista on hyvä runous. Modernistisiksi käskytettyjen runokokoelmien ohella modernismin esteettisten ihanteiden muotoamisessa keskeinen vaikutus olikin nuoren kriitikkopolven, erityisesti Tuomas Anhavan, Kai Laitisen ja Osmo Hormian, runoutta käsittelevillä kirjoituksilla (Roivas 2019)⁹. Käsitys runoilmaisusta aiheen, rytmin, kuvakielen ja puhujuuden kysymysten varassa operoivana, lukijaa ”kohti hengittävää tulkintaa” (ks.

9 Modernistisen kirjallisuuskäsityksen muodostumista on käsitelty kotimaisessa tutkimusperinteessä runsaasti. Carita Roivaksen (2019) pro gradu -tutkielman johdantoluku tarjoaa tiiviin ja ansiokkaan katsauksen suomalaisen (runouden) modernismin genealologiaan. Roivas muistuttaa työnsä johdantoluvussa aiheellisesti myös siitä, että ajatus modernistisesta kirjallisuuskäsityksestä ei fraasinomaisesta iskevyydestään huolimatta ole mikään yhtenäinen kokonaisuus – esimerkiksi Paavo Haavikon runojen voi lukea ajoittain erkaantuvan aikalaiskeskustelun käsityksistä.

Kainulainen 2007) johdattelevana sanataiteen muotona on yhtäältä paljossa velkaa modernismin opinkappaleille, toisaalta verraton lukutikki myös monen nykyrunoteoksen äärellä (ks. Kainulainen, Kesonen & Lummaa 2007; vrt. Haapala 2013).

Jonkin sortin reduktiivisen hypoteesin nimissä voi yhtä kaikki esittää, että vaikeaksi koettu nykyrunous mieltyy vaikeaksi, koska ”se” monin paikoin pyrkii – aikomuksiaan sinänsä mitenkään peittelemättä¹⁰ – nimenomaan irtautumaan yhäti monin paikoin dominantiksi, oikeaoppiseksi tekemisen tavaksi hahmotetusta modernistisesta ilmaisuperinteestä. Kokeellisen nykyrunouden erakkoluolia kalutessa tuntuukin usein turhanpäiväiseltä lähteä liikkeelle esimerkiksi huhuilemalla tuuletusaukosta, että kukas tätä kaivantoa oikein asuttaa, onkos runoilija itse kotona vai onko siellä pelkkä lyyrinen minä paikalla, ja että jos on itse runoilija, niin voisittekos ihan selkokielellä kertoa, mitä nämä vaikeat asiat oikein tarkoittavat.¹¹

Jonkin verran 2000-luvun kokeellista runoutta lukeneena Asian Subjekti on itse ilahduttavan usein päätenyt siihen lopputulemaan, ettei luolan sisällä onneksi ole – eikä ole välttämättä koskaan ollutkaan – *ketään*. Puheen loputon minäpälytys, ikuista kohtuun palaamisen peltouraansa kyntävä ihmisläheinen, huomaavainen, kodikas, läsnäoleva (ks. nootti 4) identiteettihöpinä, on tauonnut, ja kirjan sivuille pulpahtelee pelkkiä maailman asioita – kirjoitusta, painoväriä paperipinnalla.

Ampauksia hermeneuttisen hupun alta 1: osataan sitä paremmissakin piireissä kritikoida

Kokeellisen nykyrunouden ja modernistisen lukutavan välisiä potentiaalisia ristiriitaisuuksia havainnollistaakseni paneudun seuraavaksi yhden 2010-luvulla runsaasti nykyrunoutta kritisoineen kirjoittajan yhden hutilaukauksen ehtoisaan täipesäkkeeseen.

Kriitikko Miikka Laihin (22.1.2013) ruotii *Turun Sanomissa* julkaistussa arviossa runoilija Juri Joensuun (2012a) esikoiskokoelmaa *Valohuppu* verraten pensein sanankääntein. Näppärästi otsikoidussa arviossaan ”Repaleinen runohuppu” Laihin luonnehtii Joensuun teoksen ilmaisua muun muassa seuraavasti:

Juri Joensuun esikoisteos *Valohuppu* on lievästi sanottuna haastava runokokoelma. (...) Lukemisen hankaluus kumpuaa runouden ilmaisutradition

¹⁰ ”miten kieli voisi koskaan peittää?” (Koski 2011).

¹¹ Sitkeä huhu tietää kertoa keskisuuren suomalaiskaupungin yliopiston rehtorista, joka paikkaan passatessa oli fundeerannut ääneen sitä, miksi nykykirjallisuuden tutkijat eivät vain soita kirjailijoille ja kysy, mitä näiden teokset tarkoittavat.

hylkäämisestä. Joensuu on riisunut tekstinsä kaikista totunnaisista, esimerkiksi puhujuuden ja kielikuvien kaltaisista lyriikan analyttisistä apupyöristä. (...) On ehkä väärin sanoa, ettei teoksessa ole minkäänlaista sisältöä, mutta tulkinnalle altis tekstisisältö onkin jo toinen juttu. (...) Näköalatonta konservatiivista nillitystä eli ei, mutta tekstisisältöjen heppoisuutta on paha katsoa läpi sormien. Jos runoilmaisun päättymätön uudisraivaustyö alkaa tarkoittaa sisältöjen syrjäyttämistä poeettisten oivallusten tieltä, tunnustaudun ainakin itse mielihyvin patavanhoilliseksi idiootiksi ja vetäydyn pölyiseen kammiooni kertaamaan klassikkoja.

Yleissävyltään nihkeän kirjoituksen voi lukea noudattelevan liki kaavamaisen sääntillisesti taidekritiikin yhä edelleen laajalti tunnustetun pyhän kolmiyhteyden – kuvailun, tulkinnan ja arvottamisen – suuntaviivoja (ks. esim. Ihonen 1999 & 2000; Heikkilä 2012 a & b; Korhonen 2012; vrt. myös Ylikangas 2012). Laihisen arviossa Joensuun teoksen ilmaisua kuvaillaan, tulkintaa yritetään ja siinä epäonnistutaan, ja yhdessä nämä operaatiot johtavat journalistiselta laadultaan hikiseen ähkäisyyn – kuin turhautuneena puuskahdettuun, sadasosasekunnilla vajaaksi jäävän hiihtourakan päätteeksi ärjäistyyn perkeleeseen. Teoksen la(i)naamisen¹² perustana on se, ettei runojen ilmaisua *ymmärretä*. Käskyttävälle tuomiolle antaa lisäksi erityistä painokkuutta sen ilmestyminen laadukkaasta kirjallisuusjournalismistaan tunnetussa laajalevikkisessä julkaisussa.

Analyttiselle lähiluvulle, ilmaisun jonkin sortin kontekstualisoinnille ja näiden pohjalta tehdylle tulkinnalle perustuva arvottamisen ideaali henkii argumentaatiolla usein omanlaistaan yleishumanistista eetosta, kyseenalaistamatonta uskoa taiteen *merkityksellistävään* voimaan ja samalla *merkitysten ja/tai sisältöjen* kaltaisten, viheliäistä runkkiarkea ylevöittävien hienojen sanojen itseisarvoon. Tulkintaa eli merkitysten esilukemista painottava ymmärrys kritiikistä pitääkin sisällään oletuksen kaikenlaisesta taidetouhusta ensisijaisesti merkityksenantoon tähtäävänä toimintana. Taide ilmaisee jotakin merkityksellistämällä maailmaa ja sen ilmiöitä. Merkityksellistäminen taas auttaa ymmärtämään ihmistä ja maailmaa ja tarjoaa erityisesti korkeatasoisten teosten tapauksessa uudenlaisia näkökulmia kaikenlaisiin asioihin. Samalla kokemus asioiden merkityksellis(tyv)yydestä tekee elämästä – kriitikko Laihisenkin usein arvioissaan hyödyntämää muodikasta laatusanaa käyttäen – *väkevätä*. Väkevä on hyvä; väkevöitynyt tuntee olevansa aivan erityisen elossa. Väkeviä taiteen äärellä kokenut jaksaa epälyyrillistä arkeaan taas hieman paremmin; umpisuolikin rauhoittuu, tulehdusarvot laskevat.¹³

12 Laihinen lainaa Joensuun kokoelmasta vasiten valikoidun tekstikatkelman todistamaan teoksen ilmaisun ”vaikeutta” (lainausmerkit nuoremman Laihisen). Palaan kyseiseen tekstikatkelmaan tämän kirjoituksen loppupuolella.

13 Asian Subjektin tulehdusarvo tästä esseestä sopimista seuraavalla viikolla lauennun umpisuolen tapauksessa oli ehtoissimmillaan 227. Vatsanpeitteet avattiin tähystyssondeilla, onteloon koteloitunut kakka poistettiin, ja sen jälkeen tuupattiin kyynärtaipeeseen väkeviä liemiä useamman vuorokauden ajan.

Ajatus tulkinnasta metodina ja/tai päämääränä on tietysti kaiken sorttisen ihmistieteellisen lähestymistavan timantinkovaa ydintä.¹⁴ Tekstejä tulkitseva eläin uskoo vakaasti siihen, että säntillinen pehkun kuopsuttaminen johtaa ennen pitkää jalokiviksi puseruneiden kiinnostavien papanoiden pulpahtelemiseen esiin *pinnan alta*. Itse pinnalla, ohuella pehkukerroksella, on arvoa ensisijaisesti itsensä ulkopuolelle viittaavana ja siten merkityksiä välittävänä mediumina. Pinta voi olla viehko ja nautinnollinen, ei enempää. Pinnan asioihin keskittyviä ajattelijoita kutsutaan tällaisen ajattelutavan raameissa usein *pinnallisiksi*.¹⁵

Asioiden *taakse* eli jonnekin *syvemmälle* kurkottava tulkinta sen sijaan on asianmukaista ja toivottavaa. Kirjamuotoon painetun runouden kohdalla molemmat metaforat, takaisuus ja syvyys, tosin osoittautuvat hieman hankaliksi. Runokirjoissa yksittäisten runojen ”takana” on usein vain toisia runoja. Runon syvyyttä kysyvä taas törmää äkkiä siihen, ettei mikrometreissä laskettava painoarkin paksuus oikein salli runoa syvävävä, kirjan sivun pintaa rikki rapsuttelevaa luentaa. Tulkinnallisen vaivannäön horisontissa kajastaa lukemista ohjaavan metaforan valinnasta huolimatta yhtä kaikki ymmärryksen auroora, kangastuksenomaisena väräjävä lupaus siitä, että tekeillä olevan analyysin jälkeen ”minä” – tai jopa ”me” – ymmärtää taas vähän enemmän itsestään, toisista ja ympäristöstä. Keskeistä ei toisin sanoen ole niinkään kysyä, *miten* maailma makaa, vaan *miksi* maailma makaa niin kuin se makaa – tai jopa miksi maailma ennemmin makaa kuin ei makaa; tähän kysymyksistä suurimpaan vastaaminen tosin sälytetään usein suosiolla hermeneuttisen tulkintatradition alkuunpanijoiden, raamatun(/lista) eksegeesiä kehittäneiden teologien harteille.

Merkitysten kysymisessä on kuitenkin myös ongelmansa. Erityisen kirkkaina – tai kenties ennemminkin suorastaan lohduttoman sumeina – nämä ongelmat näyttäytyvät niille tilastojen mukaan alati yleistyville nykylukijoille, jotka kriitikko Laihisen tavoin liukastelevat jossain vaiheessa analyttisiä pyrintöjään keskivaikeiden ammattitautidiagnoosiansa iljanteissa. Tällaisessa tila(nte)ssa yleisinhimillisiin

Hieno, houreinen kokemus! Kuin nälkäisen jääkarhun olisi kohdannut!

14 ”But interpretation, that’s who we are!” huudahti virkaiältään vanhempi kollega kotimaisen kirjallisuuden tohtorikoulutettava Miikka Laihiselle syksyllä 2016 Puolan Łódzissa, reaktionai Laihisen tulkinta-automaatteja karsastaneeseen kollokvioesitelämään.

15 Kysymystä pinnallisuudesta voi tietysti ajatella myös toisin suhteessa sanan pejoratiivisiin nykykäyttöihin. Esimerkiksi Gilles Deleuze (1969/2015) on hahmottanut pinnan ilmiöihin fokuoimisen yhdeksi kolmesta klassisesta ajattelun suuntaamisen muodosta eli ”filosofin kuvasta”. Tässä jäsennyksessä esisokraattinen ajattelija mieltyy totuutta syvyyksien pimeydestä kuokkivaksi luolien otukseksi ja platoninen ajattelija puolestaan kohti totuuden yleviä korkeuksia kohoamaan pyrkiväksi linnuksi, (tai) sieluksi. Oman innoituksensa Deleuze ammentaa tässä yhteydessä kyynikoilta ja eritoten stoalaisilta, joiden ajatteluun vetoamalla hän kirjoittaa, että ”ei ole enää mitään syvyyksiä tai korkeuksia”; platoninen idea on pelkkä optinen harha ja syvyyksien kutsu vastaavasti pelkkä ruuansulatuksellinen illuusio. Stoalaisten ajattelusta Deleuze uuttaakin kolmannen filosofin kuvan, pinnan autonomiaan keskittyvän ”punkin tai täin” idean. Punkki-Deleuzen suorasukaisen argumentin mukaan pinta ei ole sen vähempää tuntematon ja/tai tutkiskelun väärä kuin syvyys tai korkeus, jotka taas molemmat ovat silkkaa hölynpölyä.

merkityksenannon käytänteisiin vetoaminen alkaa hahmottua herkästi vain ideologisen humanismin dogmaattiseksi itsepetokseksi, apurahahakemusten juoksupyöräksi muuttuneella hermeneuttisella kehällä tanssituksi kielelliseksi ripaskaksi. Silloin voi ajatella esimerkiksi näin: ei ole mitään merkitystä tai merkityksiä – on vain ilmiöitä, jotka kaikki toimivat jollakin tapaa, toiset monimutkaisemmin kuin toiset, ja tämän toiminnan täsmällinen kuvaaminen on kriitikon ja/tai tutkija(-lukija)n ensisijainen tehtävä.

Erityisen kiinnostavan, ajankohtaisen ja jollain tapaa myös sotkuisen¹⁶ asiasta tekee lisäksi se, että kriitikko Laihisen viimeaikaisten tekstianalyysien perusteella (ks. Laihinen 2020; Laihinen 2021a; Laihinen 2021b; miksei myös Laihisen kritiikki Joensuun *Valohupusta*) juuri kielellisten merkitysten ensisijaisuuden kyseenalaistaminen muodostaa yhden keskeisen haaran suomalaisen 2000-luvun (kokeellisen) runouden monikasvoisessa tekstuurissa. Tämän ongelmatiikan voisi muotoilla esimerkiksi seuraavanlaiseksi kokeellisen runouden lukemista suuntaavaksi huoneentauluksi: jos ja kun kaunokirjallinen teos näkee huomattavaa ilmaisullista vaivaa tehdäkseen itsensä tykö jotenkin muutoin kuin kielen merkityksellistävään funktioon tukeutuen, miksi ihmeessä lukijan – akateeminen ja/tai kriittinen eli ei – tehtävänä olisi palauttaa tällainen teos ensisijaisesti merkityksellistämisen näennäisen vakaiden lainalaisuuksien raameihin? Merkityksenmuodostumisen eli *signifikaation* prosessilla voi olla (ja kirjallisuuden tapauksessa hyvin usein – mutta *vain* hyvin usein – onkin) teoksessa tietysti tehtävänsä. Tämän tehtävän aktivoituminen osana teoksen lukutapahtumaa on yhtä kaikki eri asia kuin merkityksellistämistä pakenevan runon pakkotulkitseminen ensisijaisesti merkityksellistäväksi kieleksi.

Ampauksia hermeneuttisen hupun alta 2: merkitsijän despoottisuudesta

Asian Subjekti ei tietenkään ole lukevan maailman ensimmäinen merkitysten (ja) tulkinnan itsestänselvyyttä horjuttamaan pyrkinyt skribentti. Tässä kirjoituksessa jo jokusen kerran vierailleet mannermaisien filosofian vaikeaselkoiset kauhukakarot Gilles Deleuze ja Félix Guattari (1980/2005) esimerkiksi suhtautuvat tulkintaan¹⁷ ”ihmiskunnan perustavanlaatuisena neuroosina”. Nyt seuraa monimutkaisia ja vaikeita, teoreettisesti tangeeraavia, mutta tämän kirjoituksen argumentaation kannalta yhtä kaikki välttämättömiä asioita. Selonteko pyritään pitämään lyhyenä ja mahdollisimman ymmärrettävänä. Jos lukija kuitenkin kokee, ettei kognitiivisella kaistalla ole juuri tällä hetkellä tilaa esimerkiksi kokeellisen nykyrunouden vaatimalle ei-ihmisläheiselle, ei-

¹⁶ *Sotkusta* (muun muassa) taiteentutkimuksellisena analyysikäsitteenä ks. Hyttinen & Lummaa 2020.

¹⁷ Ransk. *interprétose*, engl. *interpretosis*; Deleuzen ja Guattarin ”sarkastinen” uudiskäsite, jolla viitataan *A Thousand Plateaus* -teoksessa varsinkin länsimaisia kulttuureita riivaavaan (hermeneuttiseen) taipumukseen kysyä asioiden merkitystä asioiden rakentumisen, suhteiden, toiminnan ja muuttuvaisuuden sijaan (ks. esim. Colebrook 2002; Moore 2019; vrt. myös Genosko 2003).

kotoisalle märehdinnälle (märehdintä tässä pikemmin sanan nietzscheläisessä kuin jonkin sortin yleismetaforisessa tarkoituksessa, ks. Nietzsche 1887/2007) kannattaa kirjoituksen kahteen seuraavaan tekstikappaleeseen suhtautua korkeintaan kursorisen silmäilyn näkökulmasta.

Deleuzen ja Guattarin (1972/2007 & 1980/2005) penseä asenne tulkintaa ja merkityksiä kohtaan liittyy filosofien ymmärrykseen psykoanalyttisen ihmiskuvan ja kapitalistisen yhteiskuntarakenteen välisestä elämästä latistavasta ja rajoittavasta kytköksestä. Psykoanalyysi redusoi tulkinnoillaan kaiken falloksen sekä äiskä-iskä-muksu - kolmiyhdyden alaisuuteen, kapitalismi taas palauttaa kaiken pääoman totalisoivaan virtaukseen. Kummankin järjestelmän toimintalogiikka niveltyy filosofien mukaan ajatukseen ”merkitsijän despoottisuudesta”, yhden (eli signifikatorisen, merkityksellistävän) merkkijärjestelmän vainoharhaisesta hirmuvallasta. Despoottinen merkitsijä pyrkii homogenisoimaan asioissa, ilmiöissä, olioissa ja tapahtumissa tuottuvat ainutkertaiset erot (merkityksellistävän) valtansa alle. (Despoottisen) merkitsijän toimintalogiikan ytimessä on ikuinen, ikuisesti kertautuva velkasuhde; merkitsijöiden välisille viittausketjuille perustuvassa järjestelmässä jokainen merkitsijä on elämänsä velkaa sitä edeltävä(i)lle merkitsijöille.

Deleuzen ja Guattarin signifiikaatio-, representaatio- ja tulkintakriittisen asenteen julkilausuttuna tavoitteena onkin vapauttaa tämä erojen tuotanto pluralistiseen kukkaansa¹⁸ sitä kahlitsevan merkitsijän historiallisen hirmuvallan alta. Suomeksi: on muitakin tapoja ilmaista ja lukea kuin asioiden jonnekin itsensä ulkopuolelle viittaavaa laatua painottava tapa. Näitä tapoja on *lukuisia*, ja yhdeksi ”deleuzelais-guattarilaisen lukutavan” periaatteeksi voikin mieltää sen kysymisen, miten asiat – kuten runot ja runoteokset – ilmaisevat ennemminkin ”ainutkertaisesti” kuin keskenään ”samoin”. Miten jonkin tietyn runon ilmaisu toimii, jos ja kun tätä ilmaisua ei suostu(ta) analyysissa homogenisoimaan kielen merkityksellistävän funktion totaliteetin eli *merkitysten ja/tai tekstisisältöjen* alaisuuteen? Deleuzen ja Guattarin (1980/2005) usein siteeratun ajatuksen mukaan asioilta ei tulisikaan kysyä ensisijaisesti sitä, mitä ne tarkoittavat kuin sitä, miten ne toimivat; millaisista ainutkertaisista suhteista asiat muodostuvat ja miten ne kytkeytyvät muihin asioihin muodostaen näin jälleen uusia ainutkertaisen erojen määrittämiä asioita.

Juri Joensuun *Valohuppua* kritikoinut Laihinen oli yhtä kaikki autuaan tietämätön tällaisten radikaalien lukutapojen tarjoamista analyttisistä mahdollisuuksista. Maisterivaiheeseen edennyt humanististen tieteiden kandidaatti piirtää kritiikissään niillä liiduilla, jotka lyriikan analyysin kotimainen, erityisesti modernistisen ilmaisun erittelyyn kehitetty traditio on yliopisto-opetuksiksi tammikypsytytyssä muodossaan kouraan antanut. Itse runoudessa tuntuu kuitenkin tapahtuvan jotakin perin juurin kummallista juuri niinä samoina vuosina, jolloin Laihinen sekä piehtaroi toistaiseksi

18 Pluralistisesta kukinnasta kokeellisessa nykyrunoudessa ks. Laihinen 2015.

syvimmällä tasollaan lyriikan perinteisen analyysikäsitteistön velleissä, että ottaa ja sonnustautuu runoudesta kirjoittamisen pukimeen, ns. ”Laihisen housuihin”¹⁹. Runous lipplattaa eteenpäin viis veisaten historiallisten käsitteiden modernistisesta pesuvedestä.

Siinä sitä sitten kriitikkona rimpuillaan, sullotaan veteliä hermeneuttisia käärmeitä kriittisen tulkinnan pyssyyn ymmärtämättä, että Olympian lehdossa haulikkoammuntaan käytetty rakkine on fyysiseltä rakenteeltaan ns. kaksipiippuinen juttu. *Turun Sanomien* kulttuuritoimitus tuuppaa vapaaherran työpöydälle jatkuvalla syötöllä toinen toistaan oudompia ja *vaikeampia* runoteoksia, joiden ilmaisemisen tapoja tuntuu yhdistävän vain se, ettei niistä ”saa otetta”²⁰. Runoudelle on tapahtunut jotakin, sen lukemisesta ja varsinkin arvioimisesta on tullut tavattoman työlästä, myllynkivi kaulassa. Kriitikko Laihin saattaa valmiiksi Sirkka Turkan varhaistuotannon merkityksiä tulkitsevan pro gradu -työnsä (ks. Laihin 2013) ja alkaa tuumiskella, josko runoanalyysin ”käsitteellisen työkalupakin” päivittämisessä nykyrunouden ilmiöiden vaatimalle tasolle olisi tohtorinväitöskirjan verran työarkaa.

22.1.2013: Avantgarden ideologinen hetki

Kirjallisuustoimittaja ja kriitikko Antti Majander keskusteli taannoin *Helsingin Sanomien* (15.5.2021) esseessään 38 vuotta nuoremman itsensä kanssa. Majander pohdiskeli kirjoituksessaan sitä, tuntuuko vuosikymmeniä sitten ”nuoren karatekan” (ilmaus Matti Pulkkinen) positiosta käsin lytätty teos, Bruce Chatwinin *Erottamattomat*, nyky-Majanderista yhä heppoiselta, vai onko kriitikon okulaariin kehkeytynyt ajan saatossa kenties uusia taitto-ominaisuuksia. Majander toteaa kirjoituksensa lopulla olleensa vuonna 1984 oikeassa: ”nuoruuden tylsistyttäjistä ei opi pitämään vanhanakaan”.

Miikka Laihin on Juri Joensuun *Valohuppua* käsittelevässä kritiikissään yhtä lailla oikeassa. Modernistisella lukutikulla mitattuna Joensuun teos mieltyy liki vuosikymmen julkaisunsa jälkeen yhäti monin paikoin saavuttamattomaksi runoilmaisuksi. Ei

19 Käsite ”Laihisen housut” on peräisin runoilija, suomentaja Anni Sumarilta, joka Laihin kirjoittamaa, Louise Glückin *Uskollinen ja hyveellinen yö* -käännöksen kritiikkiä kommentoivassa mielipidekirjoituksessaan (*Turun Sanomat* 3.6.2021) argumentoi muun muassa seuraavasti: ”Laihisen housuissa välttäisin jatkossa sen tapaisia otsikoita kuin ’Nobeliaanisia runosäilykkeitä sudokumuodossa.’ Ainakin silloin, kun saman kritiikin loppuosassa peräänkuulutetaan ’soinnillista tenhoa.’” (Kursivointi allekirjoittaneen.)

20 Tämä ilmaus on lainausmerkeissä, sillä totuuden nimissä kriitikko Laihin herkkävaistoisten käsien otetta on onnistunut välttelemään aktiivisesti vain yksi 2000-luvulla julkaistu runoteos, Raisa Marjamäen yhteensitomattomista painoarkeista koostuva *Ei kenenkään laitur* (2014). Irtonaiset liuskat lehteilivät Vainion Liikenteen pikavuorolla Jyväskylästä Turkuun karkuun onnikan lattialle ja menivät niitä keräillessä poeettista uutta luovaan epäjärjestykseen.

vieläkään paikannettavia puhujia, ei vieläkään autonomisia kielikuvia, ei vieläkään tulkinnan terttuihin rypästyviä mehukkaita palluroita, merkityksiä! Kriitikko Laihinen muistaa käyneensä *Valohupusta* ja sen kritikoimisesta jälkikäteen keskustelua erään kotimaisen runouskentän vaikuttajan kanssa. Keskustelukumppani jakoi tuolloin Laihisen näkemyksen kokoelman vaikeudesta, merkitysten suorastaan raivostuttavasta liukkaudesta. Keskustelija nosti tässä yhteydessä esille Joensuun (2012b) samoihin aikoihin tarkastetun, menetelmällistä kirjoittamista käsittelevän väitöstutkimuksen. Keskustelukumppania muistinvaraisesti siteeraten: ”Arvelen, että Joensuu on hyödyntänyt kokoelmansa kirjoittamisessa jotakin menetelmää – en vain vielä toistaiseksi ole keksinyt, mikä se voisi olla!”

Majanderin ja Laihisen kritiikkien sekä näitä näennäisen nöyrymielisesti itsereflektoivien kirjoitusten välillä on kummankin julkilausutusta oik(/r)eellisyydestä huolimatta yksi merkittävä ero. Majanderin arvion perustana on argumentti Chatwinin ilmaisun vähäisestä annettavasta romaanitaiteen kehitykselle. Vuonna 1984 julkaistun kirjoituksen otsikko kertoo jo paljon: ”Perinteisyys – värittömyyttäkö?”. Laihinen taas moittii *Valohuppua* päinvastoin suorastaan liiallisesta edistysmielisyydestä ja eritoten tämän edistysmielisyyden tekstisisällöt sivuuttavasta mekanistisesta tendenssistä.

Miikka Laihisen kritiikki ”Repaleinen runohuppu” tuntuu näin ollen aktualisoivan ilmiön, johon kirjallisuudentutkimuksessa (ks. Haapala 2007; vrt. Korhonen 2012) on viitattu *avantgarden hetkenä*. Käsitteellä tarkoitetaan tilannetta, jossa kaunokirjallinen ilmaisu hahmottuu siinä määrin uudenaikaiseksi ja -paikkaiseksi, ettei siitä tahdo saada kunnollista otetta edes akateemisesti koulutetun ammattilukijan pätevyydellä. Miikka Laihisen argumentaatiota toistaen: ”Jos runoilmaisun päättymätön uudisraivaustyö alkaa tarkoittaa sisältöjen syrjäyttämistä poeettisten oivallusten tieltä, tunnustaudun ainakin itse mielihyvin patavanhoilliseksi idiootiksi ja vetäydyn pölyiseen kammiooni kertaamaan klassikkoja.”

Laihinen toisin sanoen tunnustaa avantgarden hetkellä tosiasiallisen idiotisminsa kuin Saarikoski tai Konstig konsanaan. Samalla jyrkkäkontrastinen eronteko ”tekstisisältöjen” ja ”poeettisten oivallusten” välillä käskyttää Joensuun teoksen jonkinlaisen itsetarkoituksellisen teknisen kikkailun ilmeisen alhaiseen kastiin. Vajaan vuosikymmenen *Valohuppua* kritikoinutta Laihista vanhempi Asian Subjekti aistii kirjoituksen tuohtuneessa bukeessa jopa bordeauxlaisen tallintakusen; aithumanistisen loukkaantumisen sen johdosta, että näillä tulkinnan lakeuksilla joku jumalauta kehtaa pilkata signifiikaation sakramenttia.

Kieltä kielellisyyden jälkeen

Mitäs (ja/tai entäs) sitten? Tai kenties kysymys pitäisi muotoilla toisin, lyriikantarpeensa laulutekstien²¹ äärellä tyydyttävää ihmisläheistä huomaavaista läsnäolevaa runokotoilijaa ajatellen:

Kun täältä lähdetään niin mitä jäljelle jää / tahti päivärytmin lyönnin / ja yön salaisuus. / Jää soitto, taivaan tähdet. / Jää aamunkoitto, hiljaisuus. / Lottovoitto kylmä talvisää, / kesään kun kaikki herää / Mutta jos sä lähdet / niin tänne ei jää yhtään mitään. / Jos sä lähdet, / tänne ei jää yhtään mitään. (Impiö 2002.)

Toisin sanoen: millaisia luentoja tehtailee merkityksellistävät siipensä polttanut kehäkaakki?

Puserran tähän väliin nyt kirjoitustani sen loppusuoralla uudelleen suuntaavan generalistis-hypoteettisen argumentin: vaikea kotimainen nykyrunous *vaik(e)uttaa* lukijaansa tavoilla, jotka ovat paitsi kunkin runon ja teoksen kohdalla ainutkertaisia, myös sen sorttisia, että vastaavia vaikutuksia voi olla, no, *vaikeaa* uuttaa irti esimerkiksi Sannin laululyriikasta.²²

Ajatus runoudesta (tai mistä hyvänsä taiteellisen ilmaisun muodosta) enemmän *vaikuttavan* kuin vaikkapa *merkityksellistävän* sfääriin paikantuvana toimintana ohjaa kysymään uudelleen myös nykyrunouden väitetyn vaikeuden laatua. Esimerkiksi kuva- ja/tai performansitaiteita eri tavoin ja eri tasoilla harrastaville tämä kaikki voi kuulostaa jo suorastaan kliseisen tutulta; teoksia ei ole tarkoitukseen *ymmärtää*, vaan niiden pyörteisiin kuuluu ennemminkin *heittäytyä kokemaan* ja ennen kaikkea *vaikuttumaan*²³.

21 ”Onneksi ovat laulajat” (Saarikoski 29.9.2017).

22 On syytä painottaa, ettei Asian Subjektilla ole yhtikäs mitään Sannin laululyriikkaa vastaan – Asian Subjekti ei pysty tältä istumalta, googlaamatta, edes nimeämään yhtäkään Sannin kirjoittamaa ja/tai esittämää numeroa. Tämä on yksinomaan Asian Subjektin rajoittuneisuuden ja varsin spesifin musiikkimaun syytä; Asian Subjekti toivoo kaikille Sannin musiikista pitävälle elämyksellisiä hetkiä, ihmisläheisiä tuntemuksia ja omien tuntojen sanoittamisen kotoilukokemuta artistin tuotannon parissa! Tämän esseen generalistista argumenttia voisi toisin sanoen täydentää siten, että myös Sannin laululyriikka vaikuttaa lukijoihinsa ja/tai kuulijoihinsa ainutkertaisilla tavoilla, mutta nämä tavat ovat – uskoakseni, argumenttini taustalla vaikuttavan hypoteesin mukaan – *erilaisia* suhteessa vaikeaksi koetun kotimaisen nykyrunouden vaikuttamisen tapoihin. Kummankaan tapauksessa ei – *välttämättä* – ole kyse ymmärtämiseen tähtäävästä vaikutta(/u)misesta.

23 Ymmärrys (taiteen) vaikuttavuudesta on konkretisoitunut tutkimuksellisella kentällä varsinkin *affektin* käsitteessä. Ihmis- ja post-ihmistieteellisen kentän vaikutuksille alttiit toimijat ovat piehtaroineet niin sanotun *affektiivisen käänteen* intensiivisissä kanttiaalloissa noin vuodesta 1995 lähtien. Tuolloin julkaistiin kaksi eri affektin käsitteeseen pureutuvaa, yhä nykyään kosolti viittauksia osakseen saavaa artikkelia, Eve Sedgwickin ja Adam Frankin ”Shame in the Cybernetic Fold: Reading Silvan Tomkins” ja Brian Massumin ”Autonomy of Affect” (ks. Seigworth & Gregg 2010). Suomalaisen kirjallisuudentutkimuksen affektiiviseen virtaukseen kytkeytyviin kirjoittajiin ja tutkimuskohteisiin voi tutustua esimerkiksi Anna Helteen ja Anna Hollstenin toimittaman artikkelikokoelman *Tunteita ja tuntemuksia suomalaisessa kirjallisuudessa* (SKS 2016) välityksellä. Lyriikantutkimuksen saralla myös Siru Kainulaisen yleistajuisuuteen pyrkivä teos *Runon tuntu* (Poesia 2016) ja Anna Helteen käsitteellisesti astetta intensiivisempi *Todellisuus pahoimpiteli runon* (Eetos 2019) ansaitsevat tulla mainituksi.

Kirjallisuuden kentällä kysymys on kuitenkin yhäti akuutti ja höyryävän tuore – miten kielellä ja kielessä operoiva kaunokirjallinen ilmaisu voisi milloinkaan hahmottua ensisijaisesti jonain muuna kuin referentiaalisena eli jonnekin itsensä ulkopuolelle viittaavana mediumina? Tai siis juuh elikkäs kieli, kun *me* kuitenkin olemme kieltä päälaesta varpasiin, kieli on *me* ja *meitä* eikä kielen ulkopuolella eli *meidän* ulkopuolellamme ole mitään tai ei ainakaan mitään muuta kuin kielelöntä tuskaansa sanattomina huutavien *eläinten* ääni erämaassa – vaikka eihän ne itse tajua mitä on ääni ja mikä on erämaa!

Kieli turskautti jänisliimaisen klimppinsä ihmisen ja maailman väliin viimeistään valistusfilosofian myötä. Immanuel Kant (1724–1804) linjasi kopernikaanisella kumouksellaan, että maailmaan sinänsä ei ole ihmisellä pääsyä, vaan kaikki tieto maailmasta suodattuu aina subjektin – sen samaisen runouden alkuperäisen asian – tietoisuuden eli nykytermein ilmaistuna kielen läpi. Kantin vaikutus nuorempiin filosofipolviin on ollut valtava, mutta Kantin näkemyksiä on myös kyseenalaistettu ahkerasti eritoten parin viimeksi kuluneen vuosikymmenen aikana. Kantin ajattelua vasten asemoituvista 2000-luvun filosofisista teksteistä kenties vaikutusvaltaisoin on ranskalaisen Quentin Meillassoux'n vuonna 2017 suomennettu *Äärellisyyden jälkeen* (alkup. *Après la finitude*, 2006). Teoksessaan Meillassoux nimeää maailman ja ajattelun väliseen suhteeseen jumittavat filosofiat *korrelationistisiksi* ja tuumailee sitä, millä ehdoin maailma ajattelun (eli ihmisen äärellisyyden) tuolla puolen voisi olla ajateltavissa. Meillassoux'n filosofia on toisin sanoen laadultaan *spekulatiivista*.²⁴

Suomalaisen vaikean nykyrunouden näkökulmasta ajatus maailmasta kielen ja ajattelun tuolla puolen näyttäytyy kaikessa ristiriitaisuudessaan (runous koostuu, useimmiten, kielestä) tavattoman kiehtovana. Jos ajatellaan, että yksi kokeellisen kotimaisen nykyrunouden keskeisistä virtauksista perustuu nimenomaan kielen merkityksellistävän, käskyttävän ylivallan (ja siinä samalla kenties modernististen poetiikkojen) horjuttamispyrkimyksille, alkaa nykyrunouden väitetty vaikeus hahmottua tunkkaisen itseensä kääpetyksen sijaan runoilmaisun avautumisena kohti maailmaa. Kieli tulee tykö ja/tai lukija ja maailman muut asiat tulevat kielen tykö. Ei se ole sen vaikeampaa. Konstiglaista ”inhimillistä elämystä” sanallistavan lyyrisen minän historiallisen tyrannian horjuessa maailman muut asiat toisin sanoen nousevat esille. Nykyrunouden kieli kurottaa ihmisen kokemusmaailman sijaan alati kohti ei-inhimillistä, rajaa, jonka tuolla puolen ihmiset ja ei-ihmiset – eläimet, kasvit, elottomat objektit ja vaikkapa erilaiset kosmisen tason ilmiöt – saavat runokirjan sivuilla tilaa tasa-arvoiselle kanssaolemiselle. Tämä ei tarkoita sen koommin inhimillisen kuin merkityksellistämisen sfäärin täydellistä hylkäämistä, päinvastoin: inhimillinen ja/tai

24 Erinomaisen johdatuksen 2000-luvun spekulatiivisen filosofian genealologiaan ja radikaaleihin ongelmanasetteluihin – myös Quentin Meillassoux'n ajatteluun – löytää Levi Bryantin, Nick Srnicekin ja Graham Harmanin toimittamasta open access -julkaisusta *The Speculative Turn* (re.press 2011).

merkityksellistävä taso *toimivat* runoissa (usein) yhdessä ei-inhimillisten ja ei-merkityksellistävien elementtien kanssa.

*Ottamatta sen kummemmin kantaa suuntaan tai toiseen*²⁵ voinee jokseenkin kiistattomasti väittää, että ihmisen vaikutus ihmisen ulkopuoliseen maailmaan on ollut ja tulee olemaan myös jatkossa lähivuosien keskeisiä yhteiskunnallisia ja poliittisia kysymyksiä. Mitenkään väheksymättä toisenlaisia ilmaisun tapoja Asian Subjekti on 2010-luvun kuluessa huomannut, että lähinnä omien ominaisuuksiensa sanallistamiseen keskittyvän minävetoisen jaarittelun sijaan juuri minästä – tai ainakin minästä ilmaisun keskipisteenä – irrottava runoilmaisuus tavoittaa usein sellaisia tasa-arvon, demokratian ja eettisesti kestävästä maailmallisen kanssaolemisen tasoja, joihin minuutensa kehkeytymisessä rypevät puhujäänet eivät oikein tahdo ulottaa.

Lienee paikallaan toistaa, että runous inhimillisen ja merkityksellistävän jälkeen ei tarkoita ei-inhimillistä, ei-merkityksellistä runoutta; ihmisten asiat ovat ainakin Asian Subjektin näkökulmasta aivan yhtä tärkeitä – mutta *vain* aivan yhtä tärkeitä – kuin kaikkien muidenkin entiteettien asiat. Samalla ihmisten asiat ovat ja voivat olla – tästä yhdestä ekofasistis-elitistisen positionsa kernaasti tunnustavasta näkökulmasta – tärkeitä vain ja ainoastaan *suhteessa* kaikkien muiden olioiden ja olemisen tapojen asioiden tärkeyteen. Tätä suhteisuutta voi runoudessa tietysti *ilmaista* myös kirjoittamalla ihan yksinomaan ihmisten asioista. Se, *miten* ilmaistaan, onkin muuttunut ainakin Asian Subjektin lukukokemuksissa näin ollen usein monin verroin tärkeämmäksi ja kiinnostavammaksi kysymykseksi kuin se, minkä *aiheen* on runoa työstettäessä ajateltu olevan ilmaisun väärä.

Hyvä Elimettömyys

Kriitikko Miikka Laihinen nostaa Juri Joensuun *Valohupun* arviossa esille runon ”Thermolysis” alun esimerkkinä teoksen repaleisesta, tulkintaa pakenevasta säemuodosta. Laihinen lukee katkelman havainnollistavan Joensuun teoksen etäännyttä suhteesta tarkemmin määrittelemättömään – luetaan: modernistiseen – ilmaisutraditioon. Laihisen kirjoituksen harvoja onnistumisen hetkiä on runositaattia seuraava lyhyt tekstikappale, joka kuuluu kokonaisuudessaan seuraavasti:

Sisällön tasolla teoksessa on laajasti ottaen kyse todellisuuden hahmottamiseen kytkeytyvästä kriisistä, runouden tarpeesta vastata maailman ja kommunikaation muutoksiin. *Valohupun* teknokraattisen ikeen alla korostuvat jakojäännöksettömien viestien sijaan hetkelliset dataimpulssit.

²⁵ Laihinen sen sijaan on ottanut tässä suhteessa kantaa, ks. Laihinen 2020.

Tästä näkökulmasta kaksisivuisen ”Thermolysis” -runon ensimmäisen, kritiikissä siteeratun sivun voikin hahmottaa edes jollain tasolla *ymmärrettävänä*: ”arkisto / Hyvä Elin // se tulee Hän tulee ulos / kuin paraati on kiire // kontrasti ... Joku / Mikä on Kuka itkee ... / ...”²⁶

Runo käynnistyy jonkinlaisen epämääräisen paikannussanan ja selkeä(mmä)n puhuttelumuodon toisiinsa yhdistävällä säkeistöllä ja jatkuu siten, että tekstin esillepanoa rytmittää paitsi rivin vaihtuminen, myös tyhjät, kirjoituksettomat välit sekä kolmen pisteen toistuva rykelmä. Runo rakentuu aivan kuin fragmentaarista leikkauksista jonkinlaiseen tapahtuman kuvaukseen. Tyhjät välipaikat ja kolmen pisteen viidesti toistuva visuaalinen tehokeino synnyttävät vaikutelman tallenteeksi mieltävän materiaalin katkeilemisesta ja/tai puutteellisuudesta. Runon otsikko, lämpöhajoamista tarkoittava sana, tukee vaikutelmaa ja nivoo runon (ensimmäisen sivun) ilmaisullisia keinoja yhteen: arkistoon säilötty tallenne on ilmeisesti hajonnut lämmön vaikutuksesta, eikä tallennettu tieto ole siten enää saatavilla.

Kielen merkityksiä tulkitseva lukija, kuten kriitikko Laihinen, jatkaisi tästä sen kysymiseen, mitä tällainen aukko esillepano *tarkoittaa*? *Sanooko* Joensuun runo maailmasta ja esimerkiksi kommunikaation nykymuodoista jotain? *Merkitseekö* tällainen fragmentaarisen tallenteen *kieellinen representaatio* jotakin? Nuorempi Laihinen tuntuu rakentavan arvionsa sen varaan, että sanoo ja merkitsee: kirjassa ollaan kuulemma kriittisiä teknologista vauhtisokeutta kohtaan.

Vanhempi Laihinen sen sijaan ajattelee, että samapa tuo; saattaa sanoa ja merkitä, saattaa olla sanomatta ja merkitsemättä, eipä juuri oikeastaan kiinnostaa. Se, mikä sen sijaan kiinnostaa, on se, miten Joensuun runoilmaisuus *vaikuttaa* ja mitä se *tekee*. ”Thermolysis” synnyttää – eritoten kesäkuun 2021 alun helteessä uudelleenluettuna – ruumiillisena tuntuna konkretisoituvan vaikutuksen tukalan kuumasta arkistotilasta ja tässä tilassa suoritetusta aukkoisen materiaalin jo toivottomaksi käyneestä eksegeesistä. Ja/tai: valkoiset, kirjoituksettomat aukot fragmentaaristen katkelmien välillä materialisoivat lukutapahtuman sisällä hengähdystauon tukaluuden vaikutelmasta; arkiston tunkkaisuudesta pulahdetaan toviksi valkoiseen tallentamattomaan tyhjyyteen kuin avantoon, ja/tai: valkoiset, kirjoituksettomat aukot konkretisoivat kirjan sivulla ajatuksen materiaalin lämpöhajoamisesta – tässä välissä on ollut jotain, mutta se jokin on palanut tai palaa parhaillaan, runoa luettaessa, puhki.

26 Toisin kuin *Turun Sanomien* kritiikin sitaatissa, tässä sitaatissa on pyritty summittaisesti toistamaan paitsi runon sana-aines, myös runon sommitteluun olennaisesti kuuluvat kirjoituksettomat kohdat. Runon ensimmäinen sivu sisältää lisäksi sivun alareunaan pienemmällä kirjaimella painetun, proosarunomuotoa muistuttavaan asuun taitetun virkkeiden jatkumon, mutta tämä osa runoa, kuten myös koko runon toinen sivu, rajautuu esimerkkianalyysin ulkopuolelle. Koska kirjallista touhua määrittää monin paikoin yhä jonkin sortin kokonaisuus- ja/tai eheysfetissi, Asian Subjekti ei kiusallaankaan paneudu Joensuun runoon ”tekstikokonaisuutena”. ”Thermolysis” -runon alkuperäiseen asemointiin, kuten koko *Valohuppu*-teokseen, voi ja kannattaa tutustua digitaalisessa muodossa ilmaiseksi teoksen kustantaneen Poesian verkkosivuilla osoitteessa <https://poesia.fi/teokset/valohuppu/>.

Ja: tallenteen katkeileva rytmi nytkäyttelee lukijaa tukalan kuumassa (tekstuaalisessa) tilassa eteenpäin, lukija kytkeytyy tallenteen katkeilevaan tempukseen. Runokielessä materialisoituva tallenne ja lukija toisin sanoen *tulevat*²⁷ yhdessä. Uskaliaampi lukija saattaa kytkeytyä runossa tallenteeseen myös sen hajoamisen tasolla, tulla osalliseksi tai oikeammin *osana* tekstissä materialisoituva(st)a lämpöhajoamisen prosessi(st)a. Tässä suhteessa Joensuun runon mahdollisia tulevia lukijoita on yhtä kaikki syytä kehottaa varovaisuuteen; lukukokemuksessa aktivoituva aistimuksellinen²⁸ hajoamisen prosessi voi olla ei-toivottu, kukaties psyykkisesti haitallinenkin.²⁹

Yhtä kaikki, ”Thermolysis” muuttaa varsin konkreettisella, materiaalisella tavalla runon lukijan ruumiillista (olo)tilaa. Juuri tämä muutos on Joensuun runon *vaikutusta*, sen ylisubjektista voimaa. Lukijalle avautuu säkeissä sanallistuvaa fragmentaarista tallennetta luettaessa aistimuksellinen tila, jota ei ennen eikä muualla ole ollut, eikä toisaalta tule koskaan tämän jälkeen tai ainakaan missään muualla olemaan. ”Aiheen” tasolla ”Thermolysis” tuntuu käsittelevän varsin korostuneesti juuri ihmisten asioita – tallentamista, arkistointia ja arkistojen materiaalista epävakautta. Runon aihe ja se, mitä runon sanat tarkoittavat, saa tekstissä toisin sanoen ilmaisullisen funktion, mutta tämä funktio ei ole niinkään merkityksenmuodostumisen kuin kielen affektiivisen vaikutusvoiman funktio.

”Thermolysis”-runossa teksti(tallenne) ja lukija kohtaavat toisensa yhdellä ja samalla (luku)tapahtumisen tasolla. Lukijaan affektiivisesti ja/tai aistimuksellisesti vaikuttava runoilmaisuus ei tässä mielessä alistu sille potentiaalisesti pakkosyötettyjen merkitysten despoottisen hirmuvallan alle, vaan pikemmin *toimii* oman ainutkertaisen logiikkansa raameissa osana niin tekstin kuin lukijankin asuttamaa yhtä ja samaa materiaalista todellisuutta.

Julkaistu Nokturnon numerossa 2-2021

27 Tuleminen (ransk. *devenir*, engl. *becoming*) on koko Gilles Deleuzen sekä Gilles Deleuzen ja Félix Guattarin filosofisen korpuksen avainkäsitteitä ja sellaisena tavattoman monitahoinen ja mutkikas. Reippaasti redusoimalla ja vain käsitteen yhteen, teoksessa *A Thousand Plateaus* aktualisoituvaan tahoön fokusoimalla voi yksinkertaistaa, että tulemisessa on kyse länsimaisen (mies)subjektin historiallisen dominanssin hajauttamiseen johtavasta sarjoittuvasta prosessista. Tulemisessa (vähintään) kaksi erilaista asiaa – teksti ja lukija, ihminen ja eläin, (ihmis)eläin ja kasvi, kasvi ja hyönteinen, hyönteinen ja bakteeri, bakteeri ja kivi, kivi ja *havaitsematon* – asettuvat keskenään vastavuoroiseen muutoksen prosessiin, joka muuttaa kumpaakin asiaa. Nämä asiat eivät kuitenkaan mielly itsessään tulemisen subjekteiksi; tulemisella ei ole muuta subjektia kuin sen prosessuaalinen, eroja (eli muutosta) tuottava liike. Tulemista ei käsitteen joistain suomennosvarianteista (esim. *tuleminen-naiseksi*; *tuleminen-eläimeksi*) huolimatta ole mielekästä hahmottaa translatiivisena *joksikin*-tulemisena. Tuleminen ei ole näyttelemistä, imitaatiota, esittämistä tai edustamista, vaan puhdasta, eroa tuottavaa muutoksen liikettä heterogeenisten komponenttien välillä; asiat eivät tulemisen prosessissa tule *toisikseen* vaan *yhdessä*.

28 Aistimuksen käsitteestä ks. Deleuze 1981/2003.

29 Vrt. *A Thousand Plateaus* -teoksen kuudes luku (tai oikeammin ”tasanko”) ”November 28, 1947: How Do You Make Yourself A Body Without Organs”.

Lähteet

- Bryant, Levi, Nick Srnicek & Harman, Graham 2011 (eds.): *The Speculative Turn. Continental Materialism and Realism*. Melbourne: re.press
- Colebrook, Claire 2002: *Understanding Deleuze*. Sydney: Allen & Undwin.
- Deleuze, Gilles 1969/2015: *Logic of Sense*. Transl. Constantin V. Boundas, Mark Lester & Charles J. Stivale. 4th edition. London & New York: Bloomsbury.
- Deleuze, Gilles 1981/2003: *Francis Bacon: the Logic of Sensation*. Transl. Daniel W. Smith. New York & London: Continuum.
- Deleuze, Gilles & Guattari, Félix 1972/2007: *Anti-Oidipus. Kapitalismi ja skitsofrenia*. Suom. Tapani Kilpeläinen. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Deleuze, Gilles & Guattari, Félix 1980/2005: *A Thousand Plateaus. Capitalism and Schizophrenia*. Transl. Brian Massumi. 11th printing. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Forss, Maria, Lena Gottelier, Siru Kainulainen, Taina Ratia & Roivas, Carita: Nälkäisen jääkarhun lähettyvillä eli nykyrunouden vaikeudesta. *Avain* 4/2017. Helsinki: Kirjallisuudentutkimuksen seura.
- Genosko, Gary 2003: Introducing Deleuze. A review of Claire Colebrook's *Understanding Deleuze*. *Cultural studies review* 9 (1/2013).
- Haapala, Vesa 2007: Kokeellinen kirjallisuus ja kirjallinen vastarinta Suomessa – kiintopisteenä 1960-luku. Teoksessa *Kirjallisuuden avantgarde ja kokeellisuus*. Toim. Sakari Katajamäki & Harri Veivo. Helsinki: Gaudeamus.
- Haapala, Vesa 2013: Lyriikka. Teoksessa *Johdatus kirjallisuusanalyysiin*. Toim. Aino Mäkikalli & Liisa Steinby. Helsinki: SKS.
- Heikkilä, Martta 2012a: Johdanto: Taiteesta puheeseen. Teoksessa *Taidekriitiikin perusteet*. Toim. Martta Heikkilä. Helsinki: Gaudeamus.
- Heikkilä, Martta 2012b: Kriitiikin yleisö ja taidekriitiikin monet kriteerit. Teoksessa *Taidekriitiikin perusteet*. Toim. Martta Heikkilä. Helsinki: Gaudeamus.
- Helle, Anna 2019: *Todellisuus pahoinpiteli runon. Yhteiskunnallisuus ja tunteet suomenkielisessä kokeellisessa nykyrunoudessa*. Turku: Eetos.
- Helle, Anna & Hollsten, Anna 2016 (toim.): *Tunteita ja tuntemuksia suomalaisessa kirjallisuudessa*. Helsinki: SKS.
- Hyttinen, Elsi & Lummaa, Karoliina 2020: Saatteeksi ja Lukeminen humanismin murroksessa. Teoksessa *Sotkuiset maailmat. Posthumanistinen kirjallisuudentutkimus*. Toim. Elsi Hyttinen & Karoliina Lummaa. Jyväskylä: Nykykulttuurin tutkimuskeskus.

Hökkä, Tuula, 1995: Lyyrinen minä – onko häntä, onko sitä, onko sinua? Teoksessa *Subjekti. Minä. Itse. Kirjoituksia kielestä, kirjallisuudesta, filosofiasta*. Toim. Pirjo Lyytikäinen. Helsinki: SKS.

Ihonen, Markku 1999: Hyvä kritiikki. Esitelmä Kesäpäivän kulttuuriyhdistyksen kritiikki-seminaarissa 24.10.1999. <http://people.uta.fi/~tlmaih/Jutut2/hyvakrit.htm> [haettu 15.11.2015].

Ihonen, Markku 2000: Mitä on hyvä kritiikki. Teoksessa *Teatterikäräjät. Kangasala 26.–28.5.2000*. Toim. Anna-Liisa Tapio. Tampere: Tampereen yliopisto

Impiö, Markku 2002: ”Mitä jäljelle jää”. Teoksessa *Kaija Koo: Mikään ei riitä*. Helsinki: Universal Music.

Joensuu, Juri 2012a: *Valohuppu*. Helsinki: Poesia.

Joensuu, Juri 2012b: *Menetelmät, kokeet, koneet. Proseduraalisuus poetiikassa, kirjallisuushistoriassa ja suomalaisessa kokeellisessa kirjallisuudessa*. Helsinki: Poesia.

Kainulainen, Siru 2007: Runoanalyysin lähtökohdat. Hämmennyksestä hahmottamiseen. Teoksessa *Lentävä hevonen. Välineitä runoanalyysiin*. Toim. Siru Kainulainen, Kaisu Kesonen & Karoliina Lummaa. Tampere: Vastapaino.

Kainulainen, Siru 2016: *Runon tuntu*. Helsinki: Poesia.

Kainulainen, Siru, Kaisu Kesonen & Lummaa Karoliina 2007 (toim.): *Lentävä hevonen. Välineitä runoanalyysiin*. Tampere: Vastapaino.

Konstig, Joonas 2012: Totaalisen romaanin manifesti. *Parnasso* 1/2012. Kirjoitus löytyy myös Konstigin nimellä otsikoidusta blogista osoitteessa <https://joonaskonstig.com/2012/09/02/totaalinen-romaanii-manifesti/> [viitattu 17.6.2021].

Korhonen, Kuisma 2012: Kirjallisuuskritiikki: tekstejä teksteistä. Teoksessa *Taidekritiikin perusteet*. Toim. Martta Heikkilä. Helsinki: Gaudeamus.

Koski, Mari 2011: *Sch*. Helsinki: Poesia.

Kurikka, Kaisa 2013: *Algot Untola ja kirjoittava kone*. Turku: Eetos.

Laihin, Miikka 22.1.2013: Repaleinen runohuppu. *Turun Sanomat*.

Laihin, Miikka 2013: Ainoa todellinen koti. Radikaali ruumiillinen subjektius Sirkka Turkan runoteoksessa *Yö aukeaa kuin vilja*. Pro gradu -tutkielma. Kotimainen kirjallisuus. Turku: Turun yliopisto.

Laihin, Miikka 2015: Kielen materiaallinen toiminta Raisa Marjamäen runoteoksessa *Ei kenenkään laitur*. *Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti Avain* 4/2015.

Laihinen, Miikka 2020: Puut, kaikki heidän kirjaimensa. Korrelationismin tuolle puolen Mikael Bryggerin runossa ”METSÄ”. Teoksessa *Sotkuiset maailmat. Posthumanistinen kirjallisuudentutkimus*. Toim. Elsi Hyttinen & Karoliina Lummaa. Jyväskylä: Nykylukulttuurin tutkimuskeskus.

Laihinen, Miikka 2021a: *Tapahtuvia runoja. Kielen materiaalisuus ja lukutapahtuman subjektiviteetti 2000-luvun kirjamuodossa julkaistussa kotimaisessa kokeellisessa runoudessa*. Turku: Turun yliopisto (ilmestyy).

Laihinen, Miikka 2021b: Life in a Code: Mikael Brygger’s “NASDAQ 30.5.2010” as Found Poetry. In *A Cultural History of the Avant-Garde in the Nordic Countries*, Volume 4. Series Editor Tania Ørum. Leiden: Brill (ilmestyy).

Laine, Jarkko 2011: *Sanomalehtien kahinassa maailman hiljaisuus. Muutamien peräkaneetin varustettu sarja säkeitä eli eepillinen Runoelma ajastamme*. Helsinki: Otava.

Majander, Antti 15.5.2021: Lyttäsin maineikkaan kirjailijan teoksen täydellisesti 38 vuotta sitten – nyt palasin selvittämään, voiko maku muuttua. *Helsingin Sanomat*.

Marjamäki, Raisa 2014: *Ei kenenkään laituri*. Helsinki: Poesia.

Massumi, Brian 1995: The Autonomy of Affect. *Cultural Critique* 31 (fall 1995).

Meillassoux, Quentin 2006/2017: *Äärellisyyden jälkeen. Tutkielma kontingenssin välttämättömyydestä*. Suom. Ari Korhonen. Helsinki: Gaudeamus.

Moore, Stephen D. 2019: A Bible That Expresses Everything While Communicating Nothing: Deleuze and Guattari’s Cure for Interpretosis. Teoksessa *Biblical Exegesis without Authorial Intention? Interdisciplinary Approaches to Authorship and Meaning*. Ed. Clarissa Breu. Biblical Interpretation Series 172. Boston: Brill.

MTV-uutiset 29.12.2015: 100 päättömintä *Kauniit ja rohkeat* -jaksonimeä – näitä et nauramatta lue. <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/100-paattominta-kauniit-ja-rohkeat-jaksonimea-naita-et-nauramatta-lue/5628626#gs.3jgia8> [viitattu 17.6.2021].

Nieminen, Juho 19.12.2011: Kokeellinen runous, osa 2. Kaikkien asioiden pikkujättiläinen -blogi. <https://pikkujattilainen.blogspot.com/2011/12/kokeellinen-runous-osa-2.html> [viitattu 16.6.2021].

Nieminen, Tommi 8.9.2019: Kansalliskiivilijä. *Helsingin Sanomat*.

Nietzsche, Friedrich 1887/2007: *On the Genealogy of Morality*. Transl. Carol Diethe. Cambridge: Cambridge University Press.

Petäjä, Jukka 19.10.2009: Uuden runouden äänenmurros. *Helsingin Sanomat*.

- Pääjärvi, Maaria 2011: Kun avantgarde ei enää naurata – 2000-luvun runouskriitikistä. Teoksessa *Vastakaanon. Suomalainen kokeellinen runous 2000–2011*. Toim. Juri Joensuu, Marko Niemi & Harry Salmenniemi. Helsinki: Poesia.
- Rajala, Ossi 27.4.2017: Perussuomalaisten linja voi tietää kovia aikoja taiteelle: ”Tekotaiteelliset kokeilut syytä jättää”. *Aamulehti*.
- Rantama, Vesa 4.10.2017: Käsitys nykyrunoilijan yksinäisyydestä on myytti – nykyrunous toimii yhteisöissä. *Helsingin Sanomat*.
- Rantanen, Miska 12.12.2011: Soini: Postmodernin taiteen paheksunta oli vaalikikka. *Helsingin Sanomat*.
- Roivas, Carita 2019: ”Oi minä kaipaen lakata muuttumasta ja seistä siinä missä olen”: Modernismi ja runon puhuja Paavo Haavikon runokokoelmassa *Synnyinmaa*. Pro gradu -tutkielma. Kotimainen kirjallisuus. Turku: Turun yliopisto.
- Saarikoski, Saska 29.9.2017: Sanni on tämän päivän kansallisrunoilija. *Helsingin Sanomat*.
- Sedgwick, Eve & Frank, Adam: Shame in the Cybernetic Fold: Reading Silvan Tomkins. *Critical Inquiry* 21 (2/1995).
- Seigworth, Gregory J. & Gregg, Melissa 2010: An Inventory of Shimmers. Teoksessa *The Affect Theory Reader*. Eds. Melissa Gregg & Gregory J. Seigworth. Durham & London: Duke University Press.
- Sumari, Anni 3.6.2021: Lukijoiden tuohduttamisella ei Nobel-palkintoa saavuteta. *Turun Sanomat*.
- Tomi, Anna 2019: *Huomisen vieras*. Helsinki: Poesia.
- Volanen, Jani 2009a: *Ihmebantu*, jakso 2: ”Ihan sama”. Käsikirjoittaneet Tommi Korpela & Jani Volanen. Helsinki: Filmitoiminta Fine.
- Ylikangas, Maaria 2012: Kirjoita hyvä kritiikki – Ihosen kolmentoista kriteerin tarkistus. *Luutii*-blogi 1.3.2012. <http://www.luutii.ma-pe.net/kirjoita-hyva-kritiikki-ihosen-kolmentoista-kriteerin-tarkistus/> [viitattu 17.6.2021].